

Ганна Бриль

ІМІДЖ СУЧАСНОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

У статті розглядаються питання формування іміджу вчителя початкових класів; уточнено поняття «імідж учителя початкових класів». Описуються складові й принципи формування іміджу вчителя, визначено критерії, типологію іміджу вчителя початкових класів та рівні продуктивності професійної діяльності зі створення іміджу.

Ключові слова: імідж, педагогічна іміджелогія, імідж учителя початкових класів, педагогічна діяльність.

Педагоги – одна з найважливіших частин української інтелігенції, яка дієво впливає на формування нації, її наймолодшої частини – дітей. Виховна робота вчителів має протистояти натиску масової «культури» низького гатунку, а фактично – безкультур'я. Відтак, саме педагоги мають бути своєрідним еталоном, взірцем для молоді, тому вчителю потрібно бути не тільки фахівцем високого рівня, а й вишуканою, вихованою людиною, тобто дотримуватись певного іміджу. Особливо це стосується вчителів початкових класів, адже молодші школярі часто переносять своє ставлення до вчителя, його іміджу, поведінки, манер, на всю школу, або й систему навчання загалом. Часто від дітей можна почути: «не піду в школу, мені там погано – вчителька на мене кричить», і навпаки: «наша вчителька дуже цікаво розповідає про природу й довколишнє, а ще ми ходимо на екскурсії, нам дуже весело і цікаво, я коли виросту теж буду вчителем».

Як зазначає Т. Б. Кулакова, унікальність і незамінність учителя у навчальному процесі пояснюється наявністю позитивного іміджу. Ставлення до навчання, той образ учителя й школи, що залишається в учнів на все життя, впливає на наступний розвиток і становлення особистості учня [5, с. 98]. Освіта, як окультурення, покликана сприяти розкриттю того образу людини, що міститься в ній самій, виховувати й навчати її з урахуванням як її власних цілей і внутрішніх потенцій, так і всієї сукупності можливих наслідків, які спричиняють її включення у педагогічний процес. У наш час роль професійного іміджу як презентації й ствердження унікальності суб'єкта забезпечує не тільки професійну ідентифікацію й саморозвиток особистості, але й, визначаючи становлення культури педагогічної діяльності вчителя, стає однією з актуальних проблем.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та експериментально

апробувати дослідження іміджу вчителя початкових класів та його сприйняття учнями.

Відповідно до мети дослідження було визначено завдання:

- уточнити поняття «імідж учителя початкових класів», визначити складові й принципи формування іміджу вчителя;
- розкрити структурні компоненти імідж-характеристики вчителя початкових класів;
- визначити критерії, типологію іміджу вчителя початкових класів та рівні продуктивності професійної діяльності зі створення іміджу.

Аналіз наукової літератури останніх років, присвяченої питанням професійного іміджу, дозволив говорити про появу нової галузі іміджології – педагогічної іміджології. У загальновизнаному уявленні, імідж учителя – експресивно зафарбований стереотип сприйняття образу педагога в уявленні колективу учнів, колег, соціуму, у масовій свідомості. При формуванні іміджу педагога, наявні якості органічно переплітаються з тими властивостями, які приписуються навколишніми людьми. Проте, педагогічна іміджологія – принципово нова галузь психологічної науки, яка працює на аудиторію. Педагогічна іміджологія дозволяє інакше подивитися на образ вчителя, як на продукт особливої діяльності зі створення або перетворення іміджу, як результат докладання цілеспрямованих професійних зусиль [4].

Імідж володіє рядом особливостей, що дозволяють говорити про нього, як про відособлений механізм соціальної перцепції. Імідж – це спеціально конструюємий образ для потенційних учнів і всіх учасників цілісного педагогічного процесу, що повинен відповідати їхнім очікуванням й потребам [3, с. 27]. В іміджі визначально задається: схематичність і неповнота, а також позитивна спрямованість емоційного оцінювання. Позитивна оцінка, властива іміджу, вкрай важлива, тому що є запорукою стійкості в кризових ситуаціях, а також гарантією успіху. Імідж відіграє важливу роль при опосередкованому спілкуванні великих груп людей, коли основним джерелом інформації про освітню установу, школу, або конкретного педагога є засоби масової комунікації [6].

З урахуванням всього сказаного, можна висунути таке соціально-психологічне визначення *іміджу вчителя початкових класів – це символічний образ суб'єкта, створений у процесі суб'єкт-суб'єктної взаємодії педагога з учасниками цілісного педагогічного процесу, учнями початкових класів.*

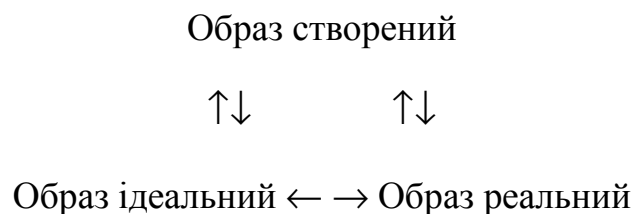
Г. П. Максимова визначає такі основні характеристики процесу формування іміджу педагога, їх можна представити у вигляді схеми:

Існує кілька принципів технології побудови іміджу. *Згідно першого принципу* думка про вас у будь-якої людини може сформуватися на основі прямої іміджеформуючої інформації. В узагальненому виді його можна сформулювати у такий спосіб: *впливаючи на людей з метою створення в них потрібної думки, необхідно впливати не тільки на їхню свідомість, але й на їхню підсвідомість, щоб у них поза їхньої волі виникло б приємне почуття, пов'язане з вашим ім'ям* [2, с. 214–215].

Другий принцип можна представити так: *формуючи свій імідж, треба більше впливати на підсвідомість людей, аніж на їхню свідомість. Думка, що виникла в людини під впливом підсвідомої інформації, ніби її власна, тому що неочевидно джерело цього почуття. Оскільки люди зазвичай собі довіряють більше, ніж іншим, то й підсвідомій думці вони будуть довіряти більше, ніж думці свідомій* [2, с. 213].

Основним етапом створення іміджу є конструювання образу з урахуванням певної інертності й консервативності масової свідомості, що не дозволяє різких змін і намагається дотримуватись раз і назавжди уведеного типу образу. Із цієї причини вихідний варіант образу є досить важливим. Співвідношення цих варіантів образу можна умовно представити у такій схемі [7, с. 197]:

При цьому кожна точка цієї схеми відповідає різним точкам свідомості. Образ ідеальний представляє точку зору аудиторії на ідеал педагога. Образ реальний відповідає наявним в об'єкта характеристикам з його сильними й слабкими сторонами. Створений образ відноситься до точки масової свідомості після проведеної іміджевої характеристики [7, с. 198].

Спираючись на наявні визначення іміджу, виділимо його основні, найбільш значущі складові:

1. Зовнішній вигляд. Він допомагає людині привернути до себе

увагу, створити позитивний настрій, викликати прихильність, створити враження не тільки симпатичної людини, але й прекрасного вчителя. Вчитель всім своїм зовнішнім виглядом має налаштовувати до себе учнів та дорослих. В його образі, зовнішньому вигляді мають відбиватися його багатий внутрішній світ, любов до дітей і турбота про них. Варто завжди пам'ятати, що діти вчать у дорослих людей, і насамперед в улюбленого вчителя, правильно і доречно одягатись, поводитись, тощо. У манері одягатись проявляється одне з головних правил: красиво виглядати – значить проявляти повагу до довколишніх людей. Це означає, що вимоги, які висувуються до зовнішнього вигляду людини, допомагають педагогові поліпшити свій професійний імідж. Правильний вибір одягу сприяє професійному успіху. Уникаючи недовірливого ставлення колег до своїх професійних якостей, не слід з'являтися на роботі в ультрамодному одязі, з надто яскравим макіяжем, тощо [2, с. 214–217].

2. Використання вербальних і невербальних засобів спілкування. Вербальні й невербальні засоби спілкування – важливі складові іміджу педагога. Що і як вчитель говорить, чи вміє словом привернути до себе увагу школяра, які жести й пози при цьому демонструє, що відбувається з його мімікою, як сидить, стоїть й ходить – все це впливає на сприйняття молодшими школярами образу вчителя. Для поліпшення свого професіоналізму учителеві необхідно звернути увагу й на вміння представити себе навколишнім у найбільш вигідному ракурсі. Доведено, що 35 % інформації школяр одержує при словесному (вербальному) спілкуванні й 65 % – при невербальному. Внутрішня відповідність образу професії – внутрішнє «Я», на наш погляд, провідна складова педагогічного іміджу, оскільки вміння подобатись й налаштовувати до себе інших людей виступає необхідною якістю у професійних та особистісних контактах [9, с. 43].

3. Внутрішня відповідність образу професії – внутрішнє «Я». Важливо щоб імідж не розходився із внутрішніми настановами вчителя, відповідав його характеру й поглядам. Створюючи свій образ, учитель тим самим самовдосконалюється. Особистісне як щось внутрішнє проявляється через діяльність, у конкретних продуктах творчості, при цьому діяльність виступає ніби межею переходу особистісного внутрішнього у зовнішнє – продуктивне. Це найчастіше – оригінальність, несхожість, зовнішнє самооформлення, експресія, уміння транслювати свою неповторну особистість, робити її оригінальною в кожному компоненті педагогічного процесу – від мети й завдань до добору змісту, засобів, способів і прийомів їхньої презентації, а також у стилі спілкування з усіма учасниками цілісного педагогічного процесу, у кожній емоційній реакції на поведінку школярів, у дозволеному собі ступені вільної імпровізації на уроці.

Внутрішній образ – це, насамперед культура вчителя, безпосередність і воля, чарівність, емоційність, гра уяви, вишуканість й

добірність, шляхи постановки й вирішення проблем, асоціативне бачення, несподівані яскраві ходи в сценарії уроку, внутрішня налаштованість на творчість, самовладання в умовах публічності й багато інших складових [9].

Зовнішній образ – це техніка гри й ігрова презентація, особливі форми вираження свого ставлення до матеріалу, передача свого емоційного ставлення до дійсності, володіння вмінням самопрезентації, виведення учнів на ігровий рівень, вміла режисура всього ходу уроку [2, с. 217].

Імідж педагога – це, у багатьох випадках, його соціально-бажаний образ. Як відзначав Е. Фромм, для знаходження позитивного іміджу людина повинна мати високі професійні якості й приємні особистісні властивості. «Духовне багатство особистості, – вважає К. М. Гуревич, – емоційне наповнення особистості проявляються через зовнішню поведінку, зовнішній вигляд» [1].

Отже, імідж педагога розглядається нами як важливий аспект його професіоналізму й засіб педагогічного впливу на школярів. Він розкривається у двох планах: по-перше, з погляду вимог до вчителя з боку суспільства (яким воно собі уявляє педагога як просвітителя й носія морального досвіду); по-друге, з позицій учителя – яким він прагне представити себе дітям, що він хоче про себе заявити суспільству.

Формування іміджу педагога є активною цілеспрямованою діяльністю, орієнтованою на інформування вчителя про сильні сторони й власні особистісні якості й відносини, які мають об'єктивне значення для успішної роботи з дітьми. При правильному розумінні й втіленні, імідж вчителя відіграє важливу роль у розвитку підростаючого покоління, формує його відповідальне ставлення до моделювання своєї індивідуальності. Практичне оволодіння вчителем основними принципами педагогічної етики, розвиток його професійної культури й наукової організації праці є важливим аспектом становлення іміджу. Успішно спроектований педагогічний імідж впливає на самоствердження вчителя і його подальше професійне самовдосконалення.

Професійний саморозвиток вчителя вимагає від нього здатності змінювати форми й методи, структуру й зміст програми навчального матеріалу, індивідуалізовані освітні програми, розробку інтегративного курсу. Основа готовності до цього – розвиток самостійності, творчої ініціативи вчителя. Формування індивідуального іміджу є невід'ємною частиною саморозвитку вчителя.

Характер педагогічної діяльності постійно ставить вчителя в комунікативні ситуації, вимагаючи прояв якостей, що сприяють ефективній міжособистісній взаємодії. До таких якостей ми віднесли здатність до рефлексії, емпатію, гнучкість, товариськість, здатність до співробітництва. Саме ці якості іміджевої поведінки, на наш погляд, стимулюють стан емоційного комфорту, інтелектуальної активності, творчого пошуку, сприяють взаєморозумінню й співпереживанню.

Водночас, ці якості становлять гуманістичний потенціал вчителя й сприяють розвитку особистості кожної дитини, забезпечуючи доцільність й ефективність педагогічної взаємодії.

Зміст виявлених сутнісних характеристик іміджу вчителя початкових класів дозволив конкретизувати спрямованість подальшого дослідження іміджу, визначивши його як дослідження закономірного поступального розвитку іміджстворювальної діяльності в напрямі її професіоналізації й підвищення її продуктивності.

Започатковуючи експериментальне дослідження з метою вивчення іміджу вчителя початкових класів та його сприйняття учнями, насамперед, нами було виділено критерії, показники й рівні оцінки іміджу вчителя, виявлено три рівні професіоналізму діяльності зі створення іміджу:

- низький (життєдіяльнісний) рівень;
- середній рівень, що характеризується наявністю зв'язку діяльності зі створення іміджу із професійною діяльністю суб'єкта, її усвідомленням і цілеспрямованим характером;
- високий рівень професіоналізму діяльності зі створення іміджу, при якому продуктивність основної професійної діяльності вчителя істотно, а часом і прямо залежить від продуктивності діяльності зі створення іміджу. Остання здійснюється суб'єктом систематично, у спеціально для цього створених організаційних формах, з використанням спеціальної системи знань, стратегій, методів, прийомів, засобів, технологій.

Дослідження проходило в ЗОШ м. Одеси, (№№ 50, 122, 24) серед вчителів початкових класів. На констатувальному етапі було проаналізовано зміст стереотипних уявлень про особистість і професійну діяльність сучасного вчителя початкових класів, сформованих у свідомості учнів і батьків як компоненту іміджу вчителя. Нами використовувалися такі методи педагогічного дослідження як: педагогічне спостереження; інтерв'ювання, тестування педагогів, батьків, школярів; соціальне опитування; порівняльний аналіз; методи математичної обробки.

Для виявлення профілю стереотипного сучасного вчителя, що відповідає уявленням й очікуванням школярів різного віку початкової школи (1–4 класів) було проведено психолого-педагогічне обстеження, що дозволило оцінити стан іміджу практикуючих учителів.

Імідж-характеристики, відтворені респондентами (школярами) відповідають отриманим структурним компонентам (за Е. А. Петровою):

- індивідуально-особистісні якості;
- комунікативні особливості;
- особливості професійної діяльності;
- зовнішній вигляд.

Було визначено три рівні продуктивності професійної діяльності зі створення іміджу: прийнятний, середній і оптимальний. З метою оцінки професійної діяльності зі створення іміджу за її продуктивністю були визначені критерії й показники продуктивності професійної діяльності зі

створення іміджу, які, у свою чергу, визначають критерії, показники й рівні оцінки самого іміджу. Визначення оптимальності іміджу, системи критеріїв з його оцінки дозволили виділити три рівні оцінки іміджу: соціально неприйнятний, соціально прийнятний і оптимальний.

Імідж учителя як образ-уявлення про типового представника професії існує в індивідуальній свідомості школяра. Особливості змісту цього іміджу можна виявити шляхом вивчення оцінок за трьома виявленими раніше факторами іміджу професії вчителя – «Особливості професійної діяльності й спілкування», «Учитель як особистість», «Психологічна близькість професії вчителя».

Таким чином, побудова типології іміджу професії вчителя здійснювалась на основі групування респондентів за виділеними факторами сприйняття. Випробовувані респонденти кожної групи мали подібні особливості сприйняття й характеризувалися сприйняттям певного типу іміджу професії вчителя. Виявлення особливостей сприйняття кожної групи шляхом порівняння середніх значень за кожним з виділених факторів дають можливість визначити типи іміджу: професійно привабливий імідж, негативний імідж, імідж вчителя, як викладача предмету, імідж вчителя - сильної особистості, освіченої й культурної.

Співвідношення різних типів іміджу професії вчителя, сформованих у груповій свідомості школярів, представлено на рис. 1.

Рис. 1. Співвідношення різних типів іміджу професії вчителя сформованих у груповій свідомості сучасних школярів

Як видно із запропонованої діаграми, поширеність різних типів іміджу неоднакова, у груповій свідомості школярів переважає імідж учителя як сильної особистості, освіченої й культурної. Дослідження виявило й негативний тип іміджу професії вчителя, що сформований в 23 % школярів, серед яких переважають молодші школярі до 12 років. Примітно, що 19 % учнів властивий «Професійно привабливий тип іміджу професії вчителя»; серед таких респондентів значно більше дівчаток у віці 11–12 років, що вчаться в 3–4 класах.

На основі теоретичного аналізу й експериментального дослідження виявлені закономірності формування іміджу, у тому числі психологічні, соціально-перцептивні, комунікативні, пізнавальні, організаційно-управлінські й акмеологічні. У результаті дослідження знайшли теоретико-методологічне підтвердження наші припущення про те, що імідж педагога початкових класів впливає на процес становлення особистості молодшого школяра, а також формування іміджу відбувається завдяки активній, усвідомленій і цілеспрямованій діяльності суб'єкта іміджу, спрямованої на самопізнання, самовираження й самовдосконалення в індивідуальному, особистісному й професійно-діяльнісному аспектах, визначено яку важливу роль у свідомості школярів відіграє стереотип сприйняття іміджу вчителя. Висновки й результати дослідження визначають і перспективи подальших досліджень іміджу вчителя початкових класів як особистісного феномена. У першу чергу вони пов'язані з поглибленим вивченням конкретних сфер іміджестворювальної діяльності в контексті практики, пов'язаної з формуванням найбільш соціально затребуваних іміджей і виробленням науково-практичних рекомендацій стосовно конкретних типів професійного іміджу, тобто іміджу вчителя початкових класів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гуревич К. М. Образовательная среда интегративного комплекса «общеобразовательная школа – школа искусств» как условие эффективного развития личности младшего школьника / К. М. Гуревич. – Режим доступа : <http://zexy-999.ru/item/items711395.html>.
2. Журавлев Д. Имидж учителя – необходимость или дань моде / Д. Журавлев // Народное образование. – № 7. – 2003. – С. 213–217.
3. Калюжный А. А. Содержание профессиональной подготовки учителя к нравственному воспитанию школьников : учебное пособие / А. А. Калюжный. – Алма-Аты : Изд-во АГУ им. Абая, 1994. – 69 с.
4. Квиллиам С. Тайный язык жеста и взгляда / С. Квиллиам. – М. : Ниола-Пресс, 1998.
5. Кулакова Т. Б. коммуникативный имидж как основа профессиональной деятельности будущего педагога / Т. Б. Кулакова // Наука і Освіта. – 2010. – № 2. – С. 98–102.
6. Максимова Г. П. Коммуникативная культура преподавателя и ее развитие в профессиональной деятельности : дис. ... канд. пед. наук / Г. П. Максимова. – Ростов н/Д, 2000. – 179 с.
7. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии: в 2 т. / С. Л. Рубинштейн. – М. : Педагогика, 1972.
8. Смирнова Е. О. Психология ребёнка от рождения до семи лет / Е. О. Смирнова. – М. : Школа-Пресс, 1997.
9. Трофимова Г. С. Структура педагогической коммуникативной компетенции (методологический аспект) : монография / Г. С. Трофимова. – [2-е изд.]. – Ижевск : Купол, 2000. – 90 с.